

ADATTÁR.

A „Histoire des troubles de Hongrie“ kiadásai.

Könyvtári kutatásaim közben több példánya került kezembe a némelyektől VANEL montpellier-i adóhivatali tanácsosnak,¹ másoktól Townson Róbertnek tulajdonított *Histoire des troubles de Hongrie* című műnek. Tekintettel arra, hogy XVII. századi történetünknek ez értékes forrását történetíróink gyakran idézik és tekintettel arra, hogy a kiadások nagy száma világot vet a XVII. századi Európa nagy érdeklődésére a magyarországi ügyek iránt, indokoltnak vélem e különböző kiadások könyvészeti leírását.

I.

Histoire des troubles de Hongrie. Partie I—III. A Paris, chez la Veuve C. Blageard. MDCLXXXV—MDCLXXXVI. Avec privilège du Roy. 12mo.

(I.) Première Partie. MDCLXXXV. 24 sztl. lev. (Címlap, Préface, Table), 428 l. (Livre I—IV.), 2 sztl. lev. (Privilège du Roy); 1 térkép (Magyarország térképe Sanson d'Abbeville-től.)

(II.) Seconde Partie. MDCLXXXVI. 10 sztl. lev. (Címlap, Table), 455 l. (Livre V—VIII.).

(III.) Troisième Partie. MDCLXXXVI. 1 sztl. lev. (Címlap), 428 l. (Livre IX—XII.), 9 sztl. lev. (Table.)

A Magyar Nemzeti Múzeum Apponyi-Könyvtárában. (Leírva Apponyi II. 1199. sz. a.); I—II. a M. Tud. Akadémia Könyvtárában.

2.

Histoire des troubles de Hongrie. P. I—VI. A Paris, chez Guillaume de Luynes. MDCLXXXV—MDCLXXXVIII. Avec privilège du Roy. 12mo.

(I—III.) Az I. sz. a leírt kiadás I—III. részével azonos, csupán a címlap más, továbbá az I. részhez 1 kép (Zrínyi, Nádasdy és Frangepán lefejezése és felül arcképük) járul, a II. rész 10. sztl. levelén *Avis* e képről.

¹ A szerző személyét illetőleg v. ö. QUÉRARD i. m. La France littéraire. X. 44. s utána BARBIER : D. Oeuvres Anonymes. II. 771.

(IV.) Quatrième Partie. MDCLXXXVI. 10 sztl. lev. (Címl., Préface, Table, Privilège), 352 l. (Livre XIII—XVI.)

(V.) Cinquième Partie. MDCLXXXVII. 7 sztl. lev. (Címl., Table), 354 l. (Livre XVII—XX.), 1 lev. (Privilège.)

(VI.) Sixième Partie. MDCLXXXVIII. 11. sztl. lev. (Privilège, Table), 336 l. (Livre XXI—XXIV.)

Az I—IV. kötet a *Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában*; III—IV. a *M. Tud. Akadémia Könyvtárában* a IV—VI. az *Apponyi-Könyvtárban* (leírva II. 1199. sz. a., mint az 1. sz. a. kötetek folytatása); a VI. a *Budapesti Egyetemi Könyvtárban*.

3.

Histoire des troubles de Hongrie. Partie V—VI.

(V.) Cinquième Partie. MDCLXXXVII. A Paris, chez Michel Guerout Avec privilège du Roy. 12mo. 7 sztl. lev. (Címl., Table), 354 l. (Livre XVII—XX.), 1 lev. (Privilège.)

(VI.) Sixième Partie. MDCLXXXVIII. Imprimé à Paris et se vend a Lyon chez Thomas Amgubry. 11 sztl. lev. (Címlap, Privilège, Table), 336 l. (Livre XXI—XXIV.) I.

A 2. sz. kiadás két utolsó kötetének változatlan címlapkiadása Guerout kiadótól.

Az V. a *Budapesti Egyetemi Könyvtárban*, VI. a *M. Tud. Akadémia Könyvtárában*.

Az 1—3. sz. alatt leírt példányok ugyanazon kiadás más-más címlappal ellátott példányai. Az I. és IV. kötetben közölt, 1684. február 17-én kelt kiváltságlevél szerint szerző — ki nevét nem nevezi meg — jogot kapott műve kiadására és terjesztésére. E jogát átruházta *la Veuve C. Blageart* könyvkereskedőre, ki viszont ahhoz társul fogadta *Guillaume de Luynes* párisi könyvkereskedőt (1686). Az eredetileg három kötetre tervezett művet 1685—1686-ban nyomtatták ki *Veuve C. Blageart* kiadásában. A szerző még 1686-ban műve folytatására szánta el magát (v. ö. a IV. kötet előszavát). A IV—VI. kötetek azonban már *de Luynes* kiadásában jelentek meg, ki ugyanakkor a már korábban *Blageart*-nál kiadott I—III. köteteket új, őt mint kiadót feltüntető címlappal hozta forgalomba s aki 1686. december 12-én tizenkét évre megszerezte az V. és következő kötetek kizárólagos kiadói jogát és kiváltságát (l. az V. és VI. kötetben a királyi kiváltságlevél kivonatát), de ugyanakkor e kiváltságban és jogban *Michel Guerout* párisi könyvkereskedőt is részeltette s a mű V—VI. kötetének példányai részben Guerout-ot, mint kiadót feltüntető változott címlappal kerültek forgalomba.

Az I. k. nyomását 1685. december 18-án, a IV. k.-ét 1686. június 28-án, az V. k.-ét 1687. április 2-án, a VI. k.-ét 1688. július 31-én fejezték be.

4.

Histoire des troubles de Hongrie. Seconde edition. Reveuë, corrigée. & augmentée d'une quatrième partie. P. I—III.

A Paris, chez Guillaume de Luynes. Et se vend a Bruxelles, chez Eugène H. Fricx. MDCLXXXVI. Kis 12mo.

(I.) Première Partie. 6 sztl. lev. (Címlap, Table), 226 (tévesen 126) l. (Livre I—IV.); 1 térkép (Magyarország Sanson d'Abbevilletől), 3 arckép (Zrínyi, Nádasdy és Frangepán) és 2 kép (Nádasdy lefejezése; Zrínyi és Frangepán kivégzése), valamennyi *Bouttats Gáspár* metszete.

(II.) Seconde Partie. 7 sztl. lev. (Címlap, Table), 240 l. (Livre V—VIII.)

(III.) Troisième Partie. 8 sztl. lev. (Címlap, Table), 230 l. (IX—XII), 1 sztl. lev. (Privilège).

Az 1—3. sz. a. kiadás I—III. kötetének új kiadása kisebb alakban, szép Elzevir-betűkkel. A címlapon említett negyedik részből nem ismerek példányt.

Apponyi II. 1266. sz. — *Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtára*. — *M. Tud. Akadémia Könyvtára*.

5.

Histoire des troubles de Hongrie. Troisième edition. Reviuë, corrigée & augmentée d'une quatrième partie. P. I—III. A Paris, chez Guillaume de Luynes et se vend à Bruxelles, chez Eugène Henry Fricx. MDCLXXXIX. Kis 12mo.

(I.) 6 sztl. lev., 226 l.

(II.) 7 sztl. lev., 240 l.

(III.) 8 sztl. lev., 230 l., 1 lev.

A 4. sz. a. kiadással egyező új kiadás. *Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtára* — P. III.: *Budapesti Egyetemi Könyvtár*.

6.

Histoire des troubles de Hongrie. Avec le Siège de Neuheusel, & une Relation Exacte du Combat de Gran &c. Enrichie de Figures. Dernière Edition revuë, corrigée & augmentée d'un treizième livre. T. I—II.

à Amsterdam, chez Pierre Mortier, marchand libraire sur le Vyendam. 1686. 12mo. Nyomdászjegy: Sphaera (Elzevir jelvény.)

(I.) Tome premier. 19 sztl. lev. (Címlap, Avertissement au lecteur,

Préface), 364 l. (Livre I—VII.), 8 sztl. lev. (Table), 1 tkép és 1 kép (u. az, amely a 2. sz. kiadásban).

(II.) Tome second. 2 sztl. lev. (Címlap, Avertissement), 403 l. (Livre VIII—XIII.), 8 sztl. lev. (Table), 4 kép (Bécs ostroma és a se-lyemzsinór átadása a nagyvezírnek, Érsekujvár erődítései és látképe.)

Az 1, 2, 4. sz. kiadások három kötetének anyaga két kötetbe szorítva, és egy 13-ik könyvvel megtoldva. Ezt, mint az olvasóhoz intézett figyelmeztetésből kitűnik, az amsterdami kiadó a párisi (1—2 sz.) és bruxellesi (4. sz.) kiadások kiegészítésére íratta meg.

Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtára. — M. Tud. Akadémia Könyvtára. — Apponyi Könyvtár (II. 1267. sz. I—II.) — *Budapesti Egyetemi Könyvtárban* a II. kötet. — A Nemzeti Múzeum egyik pld.-ből hiányzanak a képek s a címlapról ki van vakarva az «Enrichie de Figures».

7.

Histoire des troubles de Hongrie. Depuis 1655. jusques à present. Avec le Siege de Neuheusel, & une Relation Exacte du Combat de Gran &c Enrichie de Figures. T. I—IV. (A III. és IV. kötetten a főcím csak): *Histoire des troubles de Hongrie.*

à Amsterdam, chez Pierre Morter, marchand libraire sur le Vigen-dam MDCLXXXVI—MDCLXXXVIII. 12.mo. Nyomdászjegy: Sphaera.

(I.) Tome premier. Dernière Edition. MDCLXXXVI. 18 sztl. lev. (Címlap, Préface), 364 l. (Livre I—VII.) 8 sztl. lev. (Table), 1 tkép, 1 kép.

(II.) [Tome second. Dernière Edition. MDCLXXXVI. 1 sztl. lev. (Címlap), 403 l. (Livre VIII—XIII.), 8 sztl. lev. (Table), 4 kép.]

(III.) Tome quatrième depuis 1684 jusques 1686. MDCLXXXVII. 12 sztl. lev. (Címlap, a hátlapon: Le libraire au lecteur, Préface, Table), 348 l. (Livre XIII—XX), 1 kép (Budavár tervrajza).

(IV.) (Kötetjelzés nélkül.) Contenant ce qui s'est passé l'An 1687 MDCLXXXVIII. 2 sztl. lev. (Címlap, Avertissement.), 213 l. (Livre XXI—XXIV.), 12 sztl. lev. (Table, Catalogus.)

Az I—II. kötet a 6. sz. kiadás I—II. kötetének változatlan címlapkiadása ^{a2} Avertissement elhagyásával. Az új címlapról hiányzik a XIII. könyvvel való bővítés jelzése és az évszám római számmal van feltüntetve. (NB a II. kötetből nem ismerek példányt, de v. ö. a 8. sz. kötetét.) A tévesen «*Quatrième*» jelzéssel ellátott III. kötet címlapjának hátán a kiadó bejelenti, hogy mivel a szerző eredeti szándékától eltérően folytatta művét, az előző kötethez más szerző tollából önkényesen hozzácsatolt XIII. könyvet semmisnek kell tekinteni.

E figyelmeztetésből nyilvánvaló, hogy a kiadó az első amsterdami kiadás (6. sz.) megjelenése után értesülvén a folytatólagos kötetek (2. sz. kiadás IV—V.) megjelenéséről, azok anyagát (XIII—XX. könyv) gyorsan kinyomatta egy III. kötetben, elnézésből az eredeti kiadás kötetjelzését — «Quatrième» — megtartva. Ugyanekkor a két első kötet raktáron levő példányaiból az idegen szerzőtől származó XIII. könyvre figyelmeztető Avertissement-et kivéve, azt új címlappal látták el. A párisi kiadás 1688. megjelent VI. kötetének anyagát (XXI—XXIV. könyv) 1689-ben egy kötetjelzés nélküli kötetben adták ki. E négy (ill. három) kötet összetartozását a nyomdászjegy (Sphaera) és a római számmal jelzett évszám bizonyítja.

Az I. és III. a *Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárban*; a IV. a *M. Tud. Akadémia Könyvtárban*.

8.

Histoire des troubles de Hongrie. Depuis 1655 jusques à present ... etc. (1. 7. sz.) T. I—IV. (A két utolsó kötetben a főcímből *Depuis 1655 ... etc.* elmaradt.)

à Amsterdam, chez Pierre Mortier, marchand libraire sur le Viegendam. 1686—1688. 12.mo.

(I.) Tome premier. 1686. Nyomdászjegy: Sphaera. 18 sztl. lev. (Címlap, Préface), 364 l. (Livre I—VII.), 8 sztl. lev. (Table), 1 tkép, 1 kép.

(II.) Tome second. 1686. Nyomdászjegy: Sphaera. 1 sztl. lev. (Címlap), 403 l. 8 sztl. lev. (Table), 4 kép.

(III.) Tome troisième. Depuis 1684 jusques 1686. 1687. Nyomdászjegy: nyomdát ábrázoló kép. 6 sztl. lev. (Címlap, Préface), 348 l. (Livre XIII—XX.), 10 sztl. lev. (Table), 1 kép (Buda erődítései).

(IV.) Tome quatrième. Contenant ce qui s'est passé en l'An 1687. 1688. Páris látképét ábrázoló vignetta. 2 sztl. lev. (Címlap, Avertissement), 213 l. (Livre XXI—XXIV.), 19 sztl. lev. (Table, Catalogus des livres Nouveaux.)

Az I—II. a 6—7. sz. a kiadás változatlan példánya új címlappal s az Avertissement elhagyásával. A III. kötet címlapjának hátán kiadó bejelenti, hogy mivel a szerző folytatta művét, az előző kötethez más szerző tollából önkényesen hozzacsatolt XIII. könyvet semmisnek kell tekinteni. A III. és IV. kötet új kiadása (más nyomdából) a 7. sz. kiadás zavaros kötetjelzésű III. és IV. kötetének.

Az I—IV. kötet a *M. Tud. Akadémia Könyvtárban*, az I. kötet a *Buda-pesti Egyetemi Könyvtárban*, a I. *Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárban*, a III—IV. mindkét helyen és *Apponyinál* II. 1267. sz.

NB a *Magyar Nemzeti Múzeumi Könyvtár* Hung. h. 2518. sz. a példánya a 6. sz. I—II. és a 8. sz. III. kötetének egyesítése, a II. kötetnek megcsonkí-

tásával. Az egykori tulajdonos a III. kötet figyelmeztetése alapján gyakorlatilag valóstotta meg a XIII. könyv megsemmisítését, azt kimetszve (297—403 l.) s a két idetartozó metszetet a III. kötethez csatolva.

9.

Histoire des troubles de Hongrie contenant ce qui s'est passé l'An 1687. à Amsterdam, chez Pierre Mortier marchand libraire sur le Vygendam. MDCLXXXIX. 2 lev. (Címlap, Avertissement), 196 l. (Livre XXI—XXIV.), 7 lev. (Table).

A 7. sz. kiadás IV. kötetének új kiadása. A *Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtár*ában.

10.

Histoire des troubles de Hongrie. Avec le Siège de Neuheusel & une Relation Exacte du Combat de Gran &c. Enrichie de Figures. T. I—III. (A III.-ban a címből elmaradt: Avec le... Figures.) à Amsterdam, chez Pierre Mortier, marchand libraire sur le Vygendam, a la Ville de Paris, 1691.

(I.) Tome Premier. Dernière Edition revuë, corrigée et augmentée. Címlapon Páris látképét ábrázoló vignetta. 18 sztl. lev. (Címlap, Avertissement, Préface), 356 (tévesen 308) l. (Livre I—VII), 8 sztl. lev. (Table), 1 tkép, 1 kép.

(II.) Tome second. Dernière Edition revuë, corrigée & augmentée. Nyomdászjegy: nyomdát ábrázoló vignetta. 2 sztl. lev. (Címlap, Avertissement), 295 l. (Livre VIII—XII.), 13 sztl. lap (Table), 2 kép.

(III.) Tome troisième. Nouvelle Edition revue & corrigée. 4 sztl. lev. (Címlap, Au lecteur, Préface), 344 l. (Livre XIII—XX.), 9 lev. (Table), 3 kép.

A 6. sz. kiadás I—II. kötetének és a 7—8. sz. III. kötetének új kiadása, a II. kötethez a 6. sz. kiadásban önkényesen csatolt XIII. könyv elhagyásával. Ennek dacára a kiadók gondatlanságból mind az I—III. kötet élén lenyomaták az erre a könyvre vonatkozó figyelmeztetéseket is. IV. kötetét nem ismerem.

Apponyi-Könyvtár (II. 1425. sz. a.) — I. és III.: *Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtára*. — I.: *Budapesti Egyetemi Könyvtár*.

11.

Histoire des troubles de Hongrie. Avec le . . . etc. (l. 9. sz.) II. à Amsterdam, chez Pierre Mortier... etc. 1691. Nyomdászjegy: Sphaera.

(II.) Tome second. Dernière Edition revueë, corrigée & augmentée. 2 sztl. lev., 295 l., 13 sztl. lap., 2 kép.

A 10. sz. kiadás II. kötetének változatlan címlapkiadása.

Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtára. — Budapesti Egyetemi Könyvtár.

12.

Histoire des troubles de Hongrie. Avec le Siège de Neuheusel, et une Relation exacte du Combat de Gran &c. Enrichie de Figures. Tome I—IV. Nouvelle Edition revueë, corrigée & augmentée.

à Amsterdam, Chez Duvillard & Changuion. MDCCXXII. in 12mo.

(I.) Tome premier. 4 sztl. lev. (Préface), 356 l. (tévesen 306 l. nyomva; Livre I—VII.), 8 sztl. lev. (Table), 1 kép.

(II.) Tome second. 2 lev. (Címlap és a 6. sz. kiadás Avertissement-ja!), 295 l. (Livre VIII—XII.), 6 lev. (Table), 2 kép.

(III.) (Tome troisième. 18 sztl. lev. (Címlap, Préface), 344 l. (Livre XIII—XX), 9 lev. (Table), 3 kép.

(IV.) Tome quatrième. 2 sztl. lev. (Címlap, Avertissement), 213 l. (Livre XXI—XXIV), 19 sztl. lev. (Table, Catalogue.)

Az 1691. évi 10. sz. kiadás után készült. Ebből vette át az ott tévesen közölt Avertissementet.

A M. Tud. Akadémia Könyvtárában.

* * *

A 4. sz. alatti párisi és az amsterdami kiadások több példányában az egyik kötethez kötve találjuk a következő művet, melynek két változata ismeretes:

1.

Histoire de l'état present du Royaume de la Hongrie.

A Cologne, chez Pierre Le Jeune. MDCLXXXVI. in 12mo. 8 sztl. lev. (Címlap, Préface, Table), 214 lap.

A Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárában.

2.

Ugyanaz. Nyomdászjegy: Sphaera.

2 sztl. lev, (Címlap, Préface), 213 lap, 19 lev. (Table, Catalogue.)

HÓMAN BÁLINT.